

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách

1. Úvod

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

materiál, který se Vám dostává do rukou, vychází z ucelené koncepce podpory a ochrany zdraví ve školách, kde se žák a jeho zdraví stávají centrem pozornosti.

Zdraví je základním předpokladem pro aktivní a spokojený život, optimální pracovní výkonnost a participaci jedince na životě společnosti. Stává se, společně s jeho ochranou a podporou, jednou ze základních priorit vzdělávání ve školách.

Vzhledem k tomu, že do komplexního pojetí ochrany a podpory zdraví neoddělitelně patří i sexuální výchova, je toto doporučení věnováno právě této problematice a mělo by být podpůrným a doplňujícím materiálem pro školy, zejména pak pro učitele sexuální výchovy.

Věříme, že tento materiál, který je dosud prvním takto zpracovaným pohledem na potřebu komplexní realizace sexuální výchovy v základních školách, Vám pomůže zorientovat se v dané problematice, poznat potřebné souvislosti a využít je v praxi při vytváření klíčových kompetencí žáků. I v oblasti sexuální výchovy je učitel významným nositelem nezkreslených informací a přispívá tím k harmonickému rozvoji osobnosti žáků. **Současně s tímto doporučením bude do škol distribuována příručka „Sexuální výchova – Vybraná témata“ (2009), dále jen příručka, kde jsou některá z aktuálních témat týkajících se sexuální výchovy zpracována v příspěvcích odborníků.** Řada z nich je doplněna nejčastějšími otázkami a odpověďmi na ně. Následně po vydání tohoto doporučení a příručky, jako prvního kroku k posílení systematické sexuální výchovy ve školách, začnou probíhat jednání s odborníky a učiteli z praxe za účelem přípravy metodicko-didaktických materiálů pro učitele sexuální výchovy. Metodicko-didaktické materiály budou pro potřeby učitelů průběžně zveřejňovány na webových stránkách MŠMT a www.rvp.cz.

Vážené kolegyně, vážení kolegové, přistupujte prosím k tomuto materiálu jako k podkladu pro pochopení všech souvislostí a propojení sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem, ale také jako k nástroji pro objektivní argumentaci ke komplexnímu pojetí sexuální výchovy ve školách.

Pokud jsou v dokumentu používány pojmy žák, učitel aj., rozumí se tím pedagogická kategorie nebo označení profesní skupiny, tj. žák i žákyně, učitel i učitelka atd.

Doporučení bude aktualizováno a doplňováno s ohledem na případné potřeby řešení aktuálních témat.

1.1 Naléhavost sexuální výchovy

Doporučení reaguje na společenské změny v posledních letech, které s sebou nesou zrychlený životní styl zaměřený na výkon a zisk, změny hodnotového systému, nástup nových způsobů komunikace, výměny informací a s tím související nebezpečí negativního ovlivňování zdraví dětí a mládeže. Po vstupu České republiky do Evropské unie ve větší míře dochází k **soužití různých sociokulturních skupin**, ať už jsou tyto skupiny definovány etnicky, národnostně, nábožensky, socioekonomicky, kulturně či jinak. Dá se předpokládat, že sociokulturní rozmanitost obyvatel České republiky se bude nadále zvyšovat, proto nelze opomenout také význam těchto specifíků **a jejich zohlednění při realizaci výchovy a vzdělávání, zejména pak v oblasti sexuální výchovy.**

MŠMT poukazuje v souladu s kurikulární reformou **na naléhavost systematického přístupu k řešení problematiky sexuální výchovy v souvislosti s aktuálními výsledky různých šetření a analýz realizovaných v této oblasti** (nebezpečí hrozící v souvislosti s užíváním internetu, nárůst počtu HIV pozitivních osob, zvyšující se výskyt pohlavně přenosných chorob, zvýšený výskyt rakoviny prostaty, rakoviny prsu a děložního čípku, sexuální zneužívání dětí zejm. s ohledem na komercializaci sexu, nežádoucí otěhotnění, zvyšující se počet případů domácího násilí, šikana vykazující homofobní znaky, změny ve struktuře rodiny, apod.), s potřebou akcentovat nejen mravní jednání v obecné rovině, ale i mravní bezpečné jednání v souvislosti se sexuálním chováním.

Výše uvedeným a dalším aktuálním tématům je věnována příručka pro učitele, zmíněná v úvodu tohoto doporučení. Příspěvky jednotlivých autorů jsou zpracovány tak, aby byly využitelné ve výuce. Některá témata jsou doplněna o nejčastější dotazy a existující mýty v dané oblasti a odpověďmi na ně.

Příručka obsahuje tato témata:

- sexuální výchova a RVP ZV včetně námětů učiva vzhledem k věkovým zvláštěnostem;
- sexuální výchova z pohledu etiky;
- ochrana reprodukčního zdraví mladistvých;
- HIV/AIDS;
- nemoci přenosné pohlavním stykem;
- sexuální orientace;
- sexuální deviace a deviantní chování;
- sexuální dysfunkce;
- sexualita a média – bezpečný internet;
- genderové aspekty sexuální výchovy;
- syndrom CAN (Child Abuse and Neglect);
- sexuální výchova v rodině;
- didaktické náměty.

Také v přílohách tohoto materiálu se nachází odkazy na výsledky vybraných výzkumů a šetření zdůrazňujících naléhavost řešení sexuální výchovy na školách.

1.2 Komplexní pojetí sexuální výchovy

Sexuální výchova by měla být pojímána v širších souvislostech a komplexně. Jedině ucelená a systematická sexuální výchova **vštěpuje** dítěti vedle předávaných informací také **morální principy, formuje jeho jednání a postoje, rozvíjí citovou oblast a podporuje osobnostní autonomii.**

Na sexuální výchovu nelze nahlížet pouze z hlediska biologického, ale také z hlediska **sociálního a psychologického**, přičemž všechna hlediska by měla být v rovnováze. V souladu s vývojovými předpoklady žáků a jejich poznávacími možnostmi směřuje výuka v oblasti sexuální výchovy k tomu, **aby si žáci osvojili a kultivovali odpovědné chování, rozhodování a komunikaci v situacích souvisejících s reprodukčním zdravím, partnerskými vztahy, rodinným životem a rodičovstvím a aby jejich vstup do dospělosti byl provázen odpovědným přístupem ke zdraví a založení rodiny.**

Sexuální výchova představuje dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na žáka, které ovlivňuje formování jeho osobnosti v otázkách rodiny a lidské sexuality.

Sexuální výchova je určena pro současný i budoucí život žáků, jehož cílem by měl být spokojený život zejména v oblasti partnerské, manželské i rodičovské a měl by fungovat v souladu s principy a normami společnosti.

Doporučení k realizaci sexuální výchovy zdůrazňuje biologické, psychologické, pedagogicko - didaktické a sociální aspekty sexuální výchovy, upozorňuje **na nutnost etického přístupu v sexuální výchově a respektování případných specifík** (viz kap. 2.2 a kap. 4). Sexuální výchova řeší řadu citlivých témat, proto by etika měla prolínat veškerými formami a metodami práce, které učitelé při realizaci sexuální výchovy využijí.

V řadě cílů, metod a forem práce je tedy **sexuální výchova úzce propojena s etickou výchovou, která je založena na systematickém a metodicky propracovaném osvojování sociálních dovedností u žáků, především na základě řešení modelových situací a sociálního učení.**

2. Sexuální výchova ve školních dokumentech

2.1 Sexuální výchova v RVP ZV, RVP ZV – LMP, RVP ZŠS

Sexuální výchova je v základních školách realizována zejména prostřednictvím vzdělávacích oblastí **Člověk a jeho svět na 1. stupni ZŠ** a **Člověk a zdraví na 2. stupni ZŠ**, tyto vzdělávací oblasti jsou dále tematicky propojeny se vzdělávacími oblastmi **Člověk a společnost, Člověk a příroda**, s průřezovými tématy **Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova** a tematicky zasahuje také do dalších vzdělávacích oblastí a průřezových témat.

Obsah učiva související se sexuální výchovou vyjmutý z výše uvedených vzdělávacích oblastí a průřezových témat najdete v příloze č. 4, 5, 6 tohoto materiálu a podrobněji dále v příručce, kde jsou zároveň rozpracovány návrhy rozložení učiva do jednotlivých ročníků základní školy.

Příklady dobré praxe a náměty jsou aktuálně zveřejňovány na metodickém portálu www.rvp.cz.

2.2 Sexuální výchova v ŠVP a v minimálním preventivním programu školy

Při konkretizaci sexuální výchovy do ŠVP škola vychází z platných RVP (viz příloha 4, 5, 6). Dále doporučujeme zahrnout problematiku do cílů prevence rizikového chování (v části Charakteristika ŠVP), do výchovných a vzdělávacích strategií na úrovni školy a výchovných a vzdělávacích strategií na úrovni vyučovacích předmětů.

Při plánování realizace sexuální výchovy na školách doporučujeme podrobné zapracování této problematiky také do minimálního preventivního programu školy (dále jen MPP), a to zejména z hlediska možnosti každoroční aktualizace na základě potřeb školy.

V MPP škola může zohlednit momentální faktory či specifika, na která je třeba se při realizaci sexuální výchovy zaměřit a následně pak nad povinný rámec učiva věnovat více pozornosti potřebným tématům.

Doporučujeme, aby škola v ŠVP a MPP zohledňovala např.:

- **regionální specifika** (doporučujeme zohlednit aktuální situaci v jednotlivých regionech a v návaznosti na související strategické dokumenty – např. koncepce krajů, měst a obcí dle potřeby posílit některou tematickou oblast sexuální výchovy apod.),
- **etnická, národnostní a náboženská specifika** (doporučujeme brát v úvahu etnické a národnostní odlišnosti, respektovat náboženská specifika a jejich vliv na odlišné náhledy na sexualitu, tato problematika je řešena v uvedených RVP v rámci průřezového tématu Multikulturní výchova),
- **nárůst různých forem rizikového chování žáků** (při plánování preventivní složky sexuální výchovy doporučujeme spolupracovat se školním metodikem prevence a zohlednit aktuální problémy, které se případně ve škole a okolí vyskytují),
- **specifika daná klimatem ve škole, v třídním kolektivu** (doporučujeme zohledňovat např. složení a dynamiku kolektivu třídy apod.).

3. Podmínky pro realizaci sexuální výchovy ve školách

Odpovídající podmínky vzdělávání představují optimální stav, se kterým by se školy měly poměřovat a k němuž by se měly, s podporou zřizovatele, postupně přibližovat a dále je rozvíjet. Podmínky vzdělávání vychází z příslušných RVP a řídí se platnou legislativou. Pro potřebu tohoto metodického doporučení se podrobněji zaměřujeme na podmínky personální a organizační.

3.1 Personální podmínky

Na realizaci sexuální výchovy ve škole, v souvislosti s ucelenou koncepcí ochrany a podpory zdraví ve škole, se podílí celý tým pedagogických pracovníků. Důležitou roli sehrává koordinační činnost vedení školy, koordinátora ŠVP, výchovného poradce, školního metodika prevence, případně školního speciálního pedagoga a školního psychologa (je-li na škole přítomen) a činností jednotlivých pedagogů, kteří konkrétně vyučují témata sexuální výchovy.

Významným aspektem efektivní sexuální výchovy je osobnost vyučujícího pedagoga.

Existují obecné požadavky na osobnost učitele, které by měl splňovat každý učitel. Vzhledem k závažnosti a citlivosti problematiky sexuální výchovy považujeme za důležité tyto obecné požadavky rozpracovat podrobněji pro učitele sexuální výchovy, neboť právě on se ve větší míře podílí na sociálním učení žáků, předává jim informace o citlivých tématech, je pro žáky pomocníkem v řešení citlivých problémů a mnohdy musí řešit odlišné postoje rodiny k sexuální výchově.

Z výše uvedených důvodů považujeme za důležité, aby

učitel sexuální výchovy:

- **byl dostatečně odborně vybavený**, kvalifikovaný zejména v oblasti didaktiky sexuální výchovy, v rámci DVPP se účastnil seminářů, na kterých se naučí efektivní techniky práce s citlivými tématy,
- **průběžně se vzdělával** v tématech sexuální výchovy, doplňoval si aktuální informace k dané problematice (také s ohledem na individuální přístup k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami),
- **byl zvláště pozitivně smýšlející, empatický, kreativní**, schopný vést konstruktivní dialog a diskuzi, kolegiální, respektovaný a uznávaný,
- **byl si vědom svých povinností v souvislosti s dohledem nad žáky** (u programů realizovaných externími lektory) **a svých povinností zejména v případě získání podezření na spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, mravního ohrožení mládeže apod.** (v případě podezření na spáchání trestného činu škola vyrozumí orgán sociálně právní ochrany dítěte a Policii ČR (§ 367 a § 368 zákona č.40/2009, trestní zákoník, nepřekažení a neoznámení trestného činu),
- **znal příslušnou legislativu** související s jednotlivými tématy sexuální výchovy jako je např. pohlavní styk, prostituce a kuplířství, obchodování s lidmi, pohlavní nemoci, pornografie, rodičovství, manželství, registrované partnerství, diskriminace na základě pohlaví apod. (podrobněji viz příloha č. 3 a příručka),
- **spolupracoval s vedením školy, výchovným poradcem, školním metodikem prevence, školním speciálním pedagogem či školním psychologem** a s celým pedagogickým sborem, při tvorbě koncepce sexuální výchovy ve škole, byl rádcem ostatním učitelům, kteří se při své práci s tématy sexuální výchovy setkají,
- **měl přehled o specializovaných pracovištích** v místě jeho působení a spolupracoval s nimi (hygienické stanice, zdravotní ústavy, gynekologická a sexuologická pracoviště, pedagogicko psychologické poradny a další organizace, které se zabývají uvedenou problematikou, služby odborné pomoci atd.),
- **uměl spolupracovat s rodičovskou veřejností**, uměl vysvětlit potřebu a opodstatněnost sexuální výchovy, uměl poradit, případně doporučit odborníka, pracovat s rodinou zejména v případech řešení etnických, národnostních, sociálních či náboženských specifík,
- **uměl efektivně zapojovat žáky do různých projektů a akcí** (např. Hrou proti AIDS, Červená stužka, Labestra, peer programy, dotazníková šetření, besedy se zajímavými hosty apod.), které mohou přispět k preventivním cílům sexuální výchovy,
- **byl si vědom etických hranic osobní výpovědi**, učitel bývá často vzorem, a to by měl zvážit i ve svých výpovědích před žáky,

- **byl otevřený k více možným náhledům na sexualitu** (byl otevřený např. k diskusi v téhle souvislosti) a respektoval individuální zvláštnosti žáka popř. rodiny, ze které žák pochází,

ředitel školy:

- chápal potřebu a opodstatněnost sexuální výchovy a v tomto smyslu ji podporoval,
- dle individuálních možností školy zajistil podmínky pro realizaci sexuální výchovy a její efektivitu, dbal při výběru vyučujícího sexuální výchovy na osobnost učitele,
- dle individuálních možností školy umožnil všem vyučujícím, kteří se podílejí na realizaci sexuální výchovy, účast na odborných seminářích, kurzech popř. dalších vzdělávacích akcích,

školní metodik prevence:

- při koordinaci tvorby a kontrole realizace preventivního programu školy (minimálního preventivního programu) **zohledňoval témata sexuální výchovy**, a to v souladu s regionálními potřebami, potřebami školy a v souladu s učivem v jednotlivých ročnících,
- při koordinaci a participaci na realizaci aktivit školy a při metodickém vedení činnosti pedagogických pracovníků školy **doporučoval aktivity** z oblasti prevence sexuálního zneužívání, prevence rizikového sexuálního chování, prevence HIV/AIDS, prevence prostituce a prevence obchodu s lidmi,
- při koordinaci vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování **doporučoval vhodné vzdělávací aktivity v oblasti sexuální výchovy**, informoval pedagogické pracovníky o nejnovějších výsledcích průzkumů, o nových přístupech apod.,
- při koordinaci **spolupracoval s orgány státní správy a samosprávy** (např. Policií ČR, zejména pracovníky Preventivně informační služby), které mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování a s dalšími odbornými pracovišti, popř. nestátními neziskovými organizacemi,
- **spolupracoval s třídním učitelem a vyučujícími**, kteří realizují témata sexuální výchovy, při zachycování varovných signálů spojených s podezřením na sexuální zneužívání a rizikové sexuální chování.

V této souvislosti apelujeme na nutnost komplexního přístupu k otázkám nebezpečí, které dětem hrozí při užívání internetu, zejména při komunikaci přes tzv. „sociální sítě“ jako např. Spolužáci.cz, Lidé.cz, Seznamka.cz, líbím se ti.cz., Facebook.com, Myspace.com, Hi5.com a komunikační aplikace Chat, Weblogy, ICQ nebo Skype. Žáci by měli být systematicky seznamováni s pravidly bezpečného užívání internetu. Podrobněji je tato problematika zpracována v materiálu MŠMT **„Pravidla pro rodiče k bezpečnějšímu užívání internetu„** (č. j. 11 691/2004-24), v příručce a cenné informace lze čerpat na www.seznamsebezpecne.cz.

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou dány vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Vzhledem k mezipředmětovým přesahům témat sexuální výchovy a potřeby jejího komplexního pojetí je třeba, aby se škola při realizaci sexuální výchovy a s tím související

informovaností a dalším vzděláváním pedagogických pracovníků v této oblasti zaměřila především na:

- učitele 1. stupně,
- vyučující rodinné výchovy,
- vyučující výchovy ke zdraví,
- vyučující přírodopisu,
- vyučující občanské výchovy (výchovy k občanství), osobnostní a sociální výchovy popř. etické výchovy,
- výchovné poradce,
- školní metodiky prevence,
- vyučující tělesné výchovy...

3.2 Organizační podmínky, formy a metody výuky

Základním předpokladem pro efektivní realizaci sexuální výchovy ve školách je její chápání jako nedílné součásti ŠVP a následná kooperace celého pedagogického týmu.

Sexuální výchova ve školách může být realizována různými formami, a to ve vyučovacích předmětech či jiných formách výuky. Níže uvádíme příklady nejčastěji využívaných způsobů zařazení sexuální výchovy do výchovně vzdělávacího procesu:

- **témata sexuální výchovy jsou integrována do výuky různých předmětů**, se zohledněním případného navýšení časové dotace z disponibilních hodin,
- **součást samostatného předmětu** Výchova ke zdraví nebo jinak pojmenovaného předmětu dle ŠVP,
- **kurzy a semináře sexuální výchovy** vedené pedagogickým pracovníkem školy nebo externím lektorem,
- **zařazení sexuální výchovy do výuky ostatních předmětů a činnosti školy.**

Na podporu projektů realizovaných jako součást sexuální výchovy je možné využít také dotační a grantové programy v ČR i EU. Řada subjektů působících v této oblasti nabízí i bezplatné programy (Ministerstvo zdravotnictví, Státní zdravotní ústav v Praze, Ministerstvo vnitra, Policie ČR, apod.).

Při výběru metod a forem práce vyučující uplatňuje 3 základní hlediska:

- hledisko biologické a psychologické (obecná zdravotní, biologická a psychologická stránka sexuální výchovy, respektování věkových zvláštností žáků),
- hledisko sociální a etické (vzory chování, které již děti získaly a jejich vztah k etickým normám společnosti),
- pedagogicko-didaktické a osobnostně zkušenostní hledisko (ve smyslu získávání vzorců chování v různých situacích běžného života a jejich ovlivňování pedagogickým působením).

Je pochopitelné, že pouhé informace, i když vysoce erudovaně podané, nemohou stačit pro kvalitní sexuální výchovu. Pedagogové by měli tedy výuku obohacovat o modelové situace a problémové učení a aktivním zapojením žáků do diskuse pozitivně formovat jejich postoje k různým tématům. **Vedle klasických metod jako je např. výklad učitele a diskuse se žáky doporučujeme využívat např. také:**

- **interaktivní práci se žáky** ve smyslu rozvoje komunikačních a sociálních dovedností, řešení modelových situací, hraní rolí, ve kterých si žáci osvojují pozitivní modely mezilidských vztahů, učí se rozpoznávat rizikové situace a seznamují se s optimálními postupy řešení problémů v oblasti zdraví a mezilidských vztahů, prostřednictvím interaktivní práce se žáky má učitel možnost koordinovat projevy žáků, postupně odstraňovat slangové výrazy a vulgarismy apod.),
- **projektovou výuku** (projektové dny, týdny, celoškolní nebo ročníkové projekty zaměřené na ochranu a podporu zdraví, mezilidské vztahy, multikulturní toleranci, prevenci projevů rizikového chování, negativní vliv médií, bezpečný internet apod.),
- **vzdělávací programy** realizované externím subjektem jako součást komplexního plánu sexuální výchovy ve škole (beseda s odborníkem, interaktivní práce externího lektora s kolektivem),
- **návštěvy specializovaných zařízení** jako součást komplexního plánu sexuální výchovy ve škole (návštěvy kojeneckých ústavů, speciálních mateřských škol, gynekologických pracovišť, krizových center apod.),
- **spolupráce s rodinou** (viz kap. 3.3),
- **metodu samostatné práce s informacemi** v oblasti sexuální výchovy lze využít v propojení s ostatními metodami, a to ve smyslu vyhledávání informací, řízené práce s odborným textem a médií s následným ověřováním a zpětnou vazbou od učitele. Využití této metody je přínosné zvláště v současné době, kdy vlivem rozvoje nových forem získávání informací (internet) dochází často k negativnímu ovlivňování postojů žáků. Učitel při realizaci této metody může korigovat informační zdroje, které žáci při vyhledávání informací užívají, vyvracet mýty a zkreslené informace a upozorňovat na rizika a možná nebezpečí.

Volbě každé formy a metody výuky sexuální výchovy předchází zodpovědná a promyšlená příprava. U všech forem a metod výuky apelujeme na nutnost dodržování zásady empatického a etického přístupu a následného ošetření případných emočních reakcí žáků.

Při výběru výukového programu (či exkurze) realizovaného v rámci výuky a doplňkového výukového materiálu pro sexuální výchovu doporučujeme dodržovat zejména tyto zásady:

- **zvážení potřebnosti a využitelnosti programu** (každý program by měl být vnímán jako součást komplexní preventivní či vzdělávací strategie a učitelé by na daný program měli dále navázat, nahodile vybrané programy bez jakékoliv návaznosti nejsou efektivní),
- **dodržování zásad odbornosti, přiměřenosti a přijatelnosti školou, systematickosti a komplexnosti** (je potřeba zvážit také odbornou úroveň programu, u besed s odborníky a exkurzí doporučujeme odbornou složku zajistit před realizací i následně např. řízenou diskusí s žáky),
- **výměnu zkušeností s vyučujícími na jiných školách v regionu**, získávání referencí (důležité jsou konkrétní reference a zkušenosti vyučujících s daným programem).

Při výběru jakéhokoliv výukového programu realizovaného osobou, která není zaměstnancem školy, upozorňujeme na odpovědnost školy za kvalitu vzdělávání a za dohled nad žáky (§ 164 školského zákona).

Při realizaci sexuální výchovy doporučujeme inspirovat se tímto **“Desaterem realizace sexuální výchovy”**:

- **spolupráce školy s rodinou** (informovanost rodičů – viz kap. 3.3 a příručka, respektovat případná etnická, národnostní, náboženská či sociální specifika rodin apod.),
- **systémovost a provázanost sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem ve škole** (sexuální výchova je součástí celé koncepce ochrany a podpory zdraví ve škole, řady výchovných postupů učitele i mimo sexuálně výchovný záměr, např. vztahy mezi chlapci a dívkami a biologické odlišnosti mezi nimi jsou součástí běžného života školy, je tedy důležité, aby výchovné působení bylo v tomto směru systematické a jednotné a aby všichni učitelé reagovali jednotně při řešení problémů v této oblasti),
- **vědeckost v sexuální výchově** (využití aktuálních teoretických poznatků a výsledků oficiálních analýz a šetření ve výuce např. jako argumentaci či příklad),
- **princip důvěry** žáků v učitele je důležitým aspektem efektivního výchovně vzdělávacího působení na žáky, zejména při práci s citlivými tématy,
- **koedukovanost v sexuální výchově** (přičemž učitel má možnost k realizaci některých témat využít podle potřeby a možností školy dělené výuky),
- **etický přístup** (zachování morálních zásad v sexuální výchově),
- **komplexnost a harmonie v sexuální výchově** (rozvíjení biologické, psychologické, sociální a etické složky sexuální výchovy souběžně),
- **osobnost učitele** (viz. kap. 3.1),
- **přiměřenost v sexuální výchově** (z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti žáka, s přihlédnutím k náboženské příslušnosti, tradicím v rodině, rodinným hodnotám, regionálním zvláštnostem, ale také s ohledem na další specifika žáků (viz kap. 2 a 4). Specifika žáků doporučujeme respektovat také u výběru pomůcek a učebních materiálů,
- **neodsuzující a citlivý postoj k sexualitě**, což dává prostor pro zachycení varovných signálů rizikového chování a jeho včasnou intervenci.

3.3 Podmínky spolupráce školy s rodinou

Spolupráce školy s rodinou vychází ze školského zákona a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, kde jsou vymezena práva a povinnosti školy a zákonného zástupce ve vztahu k žákovi.

Plnění cílů vzdělávání napomáhá také rodina – spolupráce rodiny (zákonného zástupce) se školou. U plnění cílů sexuální výchovy to platí především. **Sexuální výchova v rodině začíná, z rodiny vychází a škola by měla na rodinnou sexuální výchovu navazovat, dále ji rozšiřovat a prohlubovat, neboť rodina je nejvýznamnějším zprostředkovatelem tzv. sociálního učení, díky kterému si žáci osvojují hodnoty, normy a pravidla chování.**

Zákonný zástupce by měl znát ŠVP dané základní školy a koncepci ochrany a podpory zdraví, včetně sexuální výchovy a její realizace. Zároveň by měl být zákonný zástupce seznámen s cíli sexuální výchovy a jejich významem pro osobnostní vývoj dítěte.

4. Specifika sexuální výchovy u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Považujeme za důležité upozornit na problematiku sexuální výchovy žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (pro potřeby tohoto materiálu se budou další informace týkat především žáků se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním) v samostatné kapitole. Závažnost a potřebnost individuálního přístupu k tomuto tématu můžeme odůvodnit řadou příspěvků, které každoročně zaznívají na konferencích věnovaných sexuální výchově (např. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, Konference o sexualitě a lidských vztazích). Z příspěvků odborníků a učitelů z praxe vyplývá, že sexuální výchova u žáků se zdravotním postižením (např. tělesným, smyslovým, mentálním, kombinovanými vadami, poruchami autistického spektra) je obecně zanedbávána, téměř tabuizována, čímž není respektováno především jejich právo na informace. **Poskytování dostateku potřebných informací zároveň podporuje integrativní tendence ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen žák se SVP).** U těchto žáků, se v rodinné anamnéze může objevovat dysfunkční rodina, alkoholismus, zanedbávání, týraní a sexuální zneužívání, což také poukazuje na zvýšenou důležitost sexuální výchovy pro tuto cílovou skupinu.

U žáků se zdravotním postižením je třeba brát v úvahu jejich psychické zvláštnosti projevující se např. ve zpomaleném či zúženém rozsahu vnímání, převahou mechanické paměti nad logickou, problémy s koncentrací, problémy v učení a zobecňování reality, nezralosti citů a oslabených volných vlastností a socializace. Vzhledem k individuálním vzdělávacím potřebám a možnostem žáků doporučujeme se zaměřit především na následující témata (a možnosti jejich realizace), která jsou při sexuální výchově žáků se SVP důležitá vzhledem k jejich osobní, zdravotní a rodinné anamnéze.

V této souvislosti doporučujeme, aby škola:

- **specificky pracovala s informacemi**, které žákovi předkládá, především s ohledem na individuální schopnosti žáků se SVP (v oblasti sexuální výchovy to znamená podávat žákům informace takovým způsobem, který jsou schopni přijmout, zpracovat a v případě potřeby je přiměřeně svému postižení a konkrétní situaci aplikovat); respektovala specifika zdravotního postižení a jim úměrné způsoby komunikace (např. texty v Braillově písmu, příslušné znaky ve znakové řeči, hmatové pomůcky, srozumitelnost sdělení),
- **dbala na správnou terminologii**, která nahradí slangové výrazy a vulgarismy,
- **upřednostňovala práci v malých skupinkách** pod vedením učitele s možností bezprostřední komunikace, názornosti, učitel by měl jednotlivé činnosti rozdělit do menších kroků a průběžně si ověřovat jejich porozumění prostřednictvím zpětné vazby (např. rozkrokováním bezpečných způsobů řešení si žáci osvojují vzorce chování v krizových situacích),
- **aby v instrukcích a návodech respektovala skutečnost**, zda je žák schopen uskutečnit volby a být za ně odpovědný.

Považujeme za důležité se zaměřit na tyto oblasti:

- **vytváření pozitivních postojů** žáků k sobě samotným, sebezpřijetí, sebeúcta a sebehodnocení – učitel vytváří situace, při kterých má žák možnost objektivního hodnocení sebe sama a druhých (Co se mi na sobě líbí?; Co se druhým na mně líbí/nelíbí?; Co očekávám od svého partnera?),

- **budování optimálních mezilidských vztahů**, role v rodině, formou situačního učení nabízet žákům hodnotné modely mezilidských vztahů), na modelových situacích učíme žáky možné způsoby řešení problémových situací (Jak budu řešit konkrétní konflikt s partnerem?), společensky přijatelné a nepřijatelné chování (Co se sluší a nesluší na veřejnosti či v kolektivu a co je soukromé a intimní?),
- **kultivování citů a sexuálního pudu**, masturbace, sexuální zneužití a odmítání nevhodného chování (využít modelových situací a příběhů k rozpoznání nevhodného chování a nebezpečných situací pro žáky, akcentace témat rozlišení mezi důvěrně známými a cizími lidmi a kontaktu s nimi, rozlišení jak a s kým komunikovat, které kontakty jsou důvěrné, které ne a proč, rozlišení nevhodných doteků a nevhodného dotýkání se ostatních, chování se na veřejných místech, rozdíly mezi veřejnými a soukromými místy včetně nácviku optimálních způsobů řešení),
- **hygiena, antikoncepce a prevence pohlavně přenosných nemocí**, příprava na zdravotní prohlídky, vysvětlení významu preventivních prohlídek (zde doporučujeme úzce spolupracovat s rodinou), předčasné zahájení pohlavního života, prostituce, rizikové sexuální chování apod. (doporučujeme využívat metody sociálního učení, které pomáhají utvářet pozitivní postoje žáků).

Speciálně pedagogické postupy a podpůrná opatření k výuce sexuální výchovy u žáků se SVP zapracuje škola do ŠVP a konkretizuje v individuálním vzdělávacím plánu žáka (dále jen IVP).

Úzká spolupráce s rodinou je při práci se žáky se SVP stěžejní, což platí i pro oblast sexuální výchovy. **Doporučujeme, aby škola směrem k zákonným zástupcům žáků se SVP:**

- **seznámila zákonné zástupce žáků se způsobem a obsahem výuky sexuální výchovy** na dané škole (seznámit je se ŠVP, větší pozornost věnovat zjištění specifik rodin a postojů rodiny k sexuální výchově těmto zjištěním přizpůsobit individuální práci s jednotlivými žáky),
- **zprostředkovala zákonným zástupcům další podporu prostřednictvím kontaktů na odborníky** (psychology, sexuology, speciální pedagogy, dalšími odborníky v oblasti sexuální výchovy),
- **nabízela poučení a informovala je o nezbytnosti sexuální výchovy**, také u žáků se SVP (aby i u dětí s těžším mentálním postižením respektovali jejich biologický vývoj a zejména v době dospívání jim poskytli dostatek informací přiměřených jejich rozumovým schopnostem, např. v oblasti hygieny, osobního bezpečí, partnerství apod.),
- **nabízela zákonným zástupcům možnosti seminářů**, odborných přednášek, které škola pořádá, nebo jsou pořádány v jejím okolí.

Směrem k učitelům zabývajícím se sexuální výchovou žáků se SVP by škola měla především poskytnout optimální podmínky pro výuku sexuální výchovy.

Jde především o:

- zabezpečení materiálního a technického vybavení (využívání speciálních didaktických materiálů a pomůcek je u žáků se SVP nezbytné),

- intenzivní podporu dalšího vzdělávání učitelů v této oblasti formou kurzů, zážitkových seminářů, výměnných stáží, apod. (např. semináře SPRSV certifikované MŠMT), spolupráci s poradenskými zařízeními,
- vytváření pozitivního klimatu mezi žáky, učitelem a vedením školy, rozvíjení spolupráce s rodiči, odborníky apod.,
- podporu učitelů, kteří mají o tuto výchovu zájem.

Pro inspiraci uvádíme stručný obsah **Programu sexuální výchovy zpracovaný v souladu se zahraničními prameny** (Belote, 1997 In Štěrbová, 2006, upr. Štěrbová, 2010).

- **Všeobecný rozvoj:** názvy a funkce částí těla; změna těla během puberty; rozdíly mezi malými dětmi (kojenci a batolata), dětmi staršími, adolescenty a dospělými.
- **Osobní bezpečí a společenské bezpečí:** rozlišení mezi důvěrně známými lidmi a lidmi cizími; nevhodné doteky od ostatních a nevhodné dotýkání se ostatních; chování na veřejných místech; trénink asertivity; prevence zneužívání.
- **Veřejná a soukromá místa:** poznání osobních soukromých míst; rozlišení mezi soukromými místy ve škole a soukromými místy doma; chování odpovídající veřejným a soukromým místům.
- **Péče o tělo, zdraví a hygiena:** koupání a sprchování; menstruační péče; toaletní dovednosti a mytí rukou; prevence chorob; příprava pro lékařské prohlídky.
- **Laskavý (něžný) výraz:** vhodné pozdravení se známými lidmi, s přáteli, učiteli atd.; vyjádření přátelství; výběr a rozlišení mezi přáteli a známými osobami.
- **Sexuální vyjádření:** masturbace; pohlavní styk a regulace porodnosti; bezpečné alternativy pohlavního styku; bezpečné a rizikové chování ve vztahu k sexuálně přenosným nemocem; identifikace – dovednost rozpoznání partnera, který souhlasí s požadovaným sexuálním chováním,
- **Další témata:** vytváření pozitivní hodnoty sebe; sebeúcta; odpovědnost za své schopnosti, schopnost řešení problémů; schopnosti scházet se s druhým; rozvíjení dlouhodobých vztahů; těhotenství a plánované rodičovství; slangová vyjádření; alternativy k těhotenství; narození dítěte; rodičovství.

5. Seznam použitých právních předpisů, literatury a jiných dokumentů

CAROL FLAHERTY-ZONIS: Úvod do sexuality. New York: Sorosova nadace. 1992.

CATANIA, G. EP: příliš mnoho případů porušování základních práv v EU. Zpráva o stavu dodržování základních práv v Evropské unii v letech 2004–2008 (2007/2145(INI). 2008. [online]. Itálie: Skupina konfederace Evropské sjednocené levice, 2008. [cit. 2010-01-10]. Dostupné na internetu: <http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/017-46094-012-01-03-902-20090113IPR46093-12-01-2009-2009-false/default_cs.htm>.

České děti a internet. In Česká škola. 2009. [online]. Praha: Nadace Naše dítě, 2009. [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.ceskaskola.cz/2009/05/tns-aisa-ceske-deti-internet.html>>.

Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století. 2007. [online]. 2007. [cit. 2009-04-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.mzcr.cz/Verejne/Pages/19-zdravi-pro-vsechny-v-21-stoleti.html>>.

HAMANOVÁ, J. a kol. 2003. Na cestě k dospělosti. Praha: SZÚ, 2003. ISBN 80-7071-232-5

HAMPLOVÁ, D. 2007. Děti bez manželství nebo bez otců?. In Data a výzkum. [online]. 2007. roč. 1, č. 2, s. 141-154. [cit. 2010-01-20]. Dostupné na internetu: <http://archiv.soc.cas.cz/download/625/DaV0702_p141_154.pdf>. ISSN 1802-8152.

Charta sexuálních a reprodukčních práv. 1996. [online]. London: IPPF, 1996. [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <http://www.planovanirodiny.cz/storage/Charta_sex_a_repr_prav_1997.pdf>.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. [online]. 2007. [cit. 2009-09-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>>.

MACHOVÁ, J.; HAMANOVÁ, J. 2002. Reprodukční zdraví v dospívání. Praha: Nakladatelství H&H, 2002. ISBN 80-86022-94-3.

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (č. j. 20 006/2007-51). 2007. [online]. Praha: MŠMT, 2007. [cit. 2009-05-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (č.j. 37 014/2005-25). 2005. [online]. Praha: MŠMT, 2005. [cit. 2009-06-11]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/metodicky-pokyn-k-zajisteni-bezpecnosti-a-ochrany-zdravi-deti-zaku-a-studentu-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-zrizovanych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>>.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č. j. 24 246/2008-6). 2008. [online]. Praha: MŠMT, 2008. [cit. 2009-10-09]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-u-zaku-skol-a>>.

Národní akční plán realizace Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2009-2010. 2009. [online]. [cit. 2009-07-09]. Dostupné na internetu: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/strategie-prevence-nasili-na-detech/Narodni-akcni-plan-realizace-Strategie-prevence-nasili-na-detech-2009-2010_1.pdf>.

Národní onkologický program ČR. 2003. Praha: Česká gynekologická společnost, 2003. [online]. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.onconet.cz/index.php?s=narodni-onkologicky-program>>.

Národní program řešení problematiky HIV/AIDS v České republice v období let 2008 – 2012. 2008. [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu:

<<http://www.mzcr.cz/Verejne/Pages/133-narodni-program-reseni-problematiky-hiv aids.html>>.

Národní strategie boje proti obchodování s lidmi. 2008. [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2007. [cit. 2009-09-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-982041.aspx>>.

Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018. 2008. [online]. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.stopnasilinadetech.cz/pdf/narodnistrategie.pdf>>.

Nové případy AIDS. 2009. In Česká společnost AIDS pomoc. [online]. Praha, 2009. [cit. 2009-08-12]. Dostupné na internetu: <http://www.aids-pomoc.cz/info_statistiky.htm>.

Nové případy HIV/AIDS v ČR. 2009. In Národní program boje proti AIDS v České republice. [online]. Praha, 2009. [cit. 2009-12-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.aids-hiv.cz/novepripady.html>>.

Panamerican Health Organization, 2009. [online]. [cit. 2009-02-07]. Dostupné na internetu: <<http://new.paho.org/>>.

PECHOVÁ, O. 2009. Výsledky výzkumu Diskriminace na základě sexuální orientace. In E-psychologie. 2009. [online]. roč. 3, č. 3, s.1-16 [cit. 2010-01-13]. Dostupné na internetu: <http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>. ISSN 1802-8853.

Pravidla pro rodiče k bezpečnějšímu užívání internetu (č. j. 11 691/2004-24). 2004. [online]. Praha: MŠMT, 2004. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/pravidla-pro-rodice-a-deti-k-bezpecnejsimu-uzivani-internetu>>.

Prevendárová, J. 2000. Výchova k manželství a rodičovství. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2000. ISBN 80-08-02933-1.

Přehledy a hlášení počtu HIV/AIDS. 2009. [online]. Praha, 2009. [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.szu.cz/tema/prevence/prehledy-a-hlaseni-poctu-hiv-aids>>.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální. 2008. [online]. Praha: VÚP v Praze, 2008. [cit. 2009-04-10]. Dostupné na internetu: http://www.vuppraha.cz/soubory/MV-RVP-ZSS_kor-final.pdf. ISBN 978-80-87000-25-0.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. 2007. [online]. Praha: VÚP v Praze, 2007. [cit. 2009-04-10]. Dostupné na internetu: < <http://vuppraha.cz/clanek/110>>. ISBN 80-87000-02-1.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. 2005. [online]. Praha: VÚP v Praze, 2005. [cit. 2009-04-10]. Dostupné na internetu: <http://www.vuppraha.cz/soubory/rvpzv-lmp.pdf>. ISBN 80-87000-02-1.

Reprodukční práva žen a mužů. In Gender studies. 2006. [online]. Praha: Gender Studies, 2006. [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.genderstudies.cz>>.

Rovnost je cool!. Závěrečná zpráva z kvantitativního výzkumu. 2007. Praha: Člověk v tísni, 2007. [cit. 2010-01-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.clovekv tisni.cz/download/pdf/106.pdf>>.

Sexual rights An IPPF declaration. 2008. [online]. London: IPPF, 2008. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.ippf.org/NR/rdonlyres/9E4D697C-1C7D-4EF6-AA2A-6D4D0A13A108/0/SexualRightsIPPFdeclaration.pdf>>.

Sexuální výchova – vybraná témata. Praha: MŠMT ve spolupráci s VÚP, 2009. ISBN 978-80-87000-29-8.

Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech páchané (č. j. 25 884/2003-24). 2003. [online]. Praha: MŠMT, 2003. [cit. 2009-07-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/spoluprace-predskolnich-a-skolskych-zarizeni-s-policii-cr>>.

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti MŠMT 2009-2012. 2009. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategie-prevence-socialnepatologickych-jevu-u-deti-a>>.

ŠTĚRBOVÁ, D. 2006. Sexuální výchova a osvěta u osob s hluchoslepotou (příručka pro rodiče a odborníky). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.

ŠTĚRBOVÁ, D. 2006. Sexuální výchova a osvěta osob s mentálním postižením – aktuální stav, potřeba, požadavky. 2006. In 14. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. [online]. Praha: Sdružení pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2006. [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.planovanirodiny.cz/search.php?rsvelikost=nv&rstext=all-phpRS-all&rstema=62>>.

ŠTĚRBOVÁ, D. 2007. Sexualita osob s mentálním postižením, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1689-2.

Úmluva o právech dítěte. 1989. [online]. New York, 1989. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>.

Ústava České republiky. 1992. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 1992. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.mvcr.cz/clanek/sbirka-zakonu-stejnopisy-sbirky-zakonu.aspx>>.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. 2009. [online]. Praha. 2009 [cit. 2009-09-12]. Dostupné na internetu: <http://www.uzis.cz/news.php?mnu_id=1100>.

UZEL, R. 2006. Sexuální výchova. 2006. [online]. Praha: Agama, 2006 [cit. 2009-05-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sex%20vy.pdf>>. ISBN 80-86991-69-5.

Vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. 2005. [online]. Praha: MŠMT, 2005. [cit. 2009-11-16]. Dostupné na internetu: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vyhlaska317_2005.pdf>.

Vyhláška 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostor a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. 2005. [online]. Praha: MZ a MŠMT, 2005. [cit. 2009-11-16]. Dostupné na internetu: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb05410&cd=76&typ=r>>.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. 2005. [online]. [cit. 2009-07-22]. Dostupné na internetu: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb05072&cd=76&typ=r>>.

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. 2005. [online]. [cit. 2009-07-23]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-48-2005-sb-1>>.

Výchova ke zdraví, Sexuální výchova. 2009. [online]. Praha: ÚIV, 2009. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.uiv.cz/clanek/17/1765>>.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J. Sexuální chování v české populaci. In *Urologie pro praxi*. [online]. 2009. roč. 2009, č. 3, nestránkováno [cit. 2010-01-14]. Dostupné na internetu: <<http://www.urologiepropraxi.cz/artkey/uro-200903-0002.php>>. ISSN-1803-5299.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví. 2000. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2000. [cit. 2009-06-11]. Dostupné na internetu: <<http://www.tzb-info.cz/t.py?i=10&t=15>>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – školský zákon. 2004. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2004. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>>.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. 2006. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2006. [cit. 2009-10-07]. Dostupné na internetu: <http://sagit.cz/pages/uz.asp?tema_id=18&cd=49&typ=r&det=&levelid=551317>.

Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině. 1963. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 1963. [cit. 2009-10-10]. Dostupné na internetu: <<http://zakony.kurzy.cz/94-1963-zakon-o-rodine/>>.

Zákon č. 198/2009Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). 2009. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2009. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=z198_2009o>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. 2009. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2009. [cit. 2009-10-12]. Dostupné na internetu: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni-zakonik/>.

Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce. 2006. [online]. Praha: Sbírka zákonů, 2006. [cit. 2009-08-04]. Dostupné na internetu: <http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/701?l=262/2006>.

6. Doporučené odkazy

Některé kontakty a odkazy

Obecné stránky a informace	
Metodický portál RVP	www.rvp.cz
Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu	www.planovanirodiny.cz
Semináře k sexuální výchově u žáků se SVP	http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2009112703
Státní zdravotní ústav	www.szu.cz
Linka bezpečí	www.linkabezpeci.cz tel. 116 111
Projekt sexuálně.cz	www.sexualne.cz
Sexuální výchova	http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/sexualni-vychova.html
HIV/AIDS a pohlavně přenosné nemoci:	
Česká společnost AIDS pomoc	www.aids-pomoc.cz
Národní program boje proti AIDS v ČR	www.aids-hiv.cz
Telefonické linky k HIV AIDS	- Linka AIDS pomoci – 800 800 980 (nonstop) - Help line AIDS – 800 144 444 (po-pá 13-18h)
Obchod s lidmi	
La Strada, o.s.	www.strada.cz
Bezpečný internet	
Saferinternet, Národní centrum bezpečnějšího internetu	www.saferinternet.cz
Film Seznam se bezpečně	www.seznamsebezpecne.cz
Nadace Naše dítě	http://www.nasedite.cz
UNICEF	http://www.unicef.cz
Prevence	
Prevcentrum	www.prevcentrum.cz

Odkazy a literaturu související s tématem sexuální výchovy ve školách naleznete na adrese: www.rvp.cz.

Příloha 1 Základní pojmy

Vzhledem k tomu, že existuje více pohledů na lidskou sexualitu, sexuální výchovu a s tím související pojmy, vycházíme pro potřeby tohoto metodického doporučení z těchto mezinárodně uznávaných definic:

- **Panamerická zdravotnická organizace** (Panamerican Health Organization, 2009) ve spolupráci se světovou sexuologickou organizací (World Association for Sexual Health) **definuje sexualitu** jako výsledek vzájemného působení biologických, psychologických, socioekonomických, kulturních (respektující kulturní odlišnosti), etických, náboženských a spirituálních faktorů.
- **Sexualita** je, jak uvádí C. Flaherty-Zonis (1992), součástí mravních hodnot lidí, postojů a víry v sebe samé jako v muže nebo v ženu, ve vztahu k jiným lidem (přes přátelství, důvěru, lásku, náklonnost a sex), je složkou sebevědomí a tělesného vzhledu, sexuálního a rozmnožovacího zdraví a mnoha dalších sfér. Součástí lidské sexuality je také chování – rozhodnutí, které lidé přijímají a způsob, jakým konají ve vztahu k sexuálním volbám.
- **WHO** (World Health Organization, dále jen WHO) **definuje sexuální zdraví** jako souhrn tělesných, citových, rozumových a společenských stránek člověka jako sexuální bytosti, který obohacuje osobnost, zlepšuje vztahy k lidem a rozvíjí schopnost lásky (Machová, Hamanová, 2002).
- **Reprodukční zdraví** je podle závěrů Mezinárodní konference o populaci a rozvoji (Reprodukční práva žen a mužů, 2006) stav celkového fyzického, psychického a sociálního blaha a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo neduhu ve všem, co se týká rozmnožovacího systému, jeho funkcí a procesů.
- **Sexuální výchova**, tak jak je pojmána např. ve Švédsku a v USA a jak ji chápe i Mezinárodní federace pro plánované rodičovství (International Planned Parenthood Federation, dále jen IPPF) v souladu se Světovou zdravotnickou organizací, představuje nejen přípravu na sexuální život, ale vychovává i k mezilidským a rodinným vztahům. Klade důraz na antikoncepci a prevenci sexuálně přenosných nemocí, ale řeší i psychologické a psychosexuální problémy spojené s každým partnerským soužitím (Uzel, 2006).
- WHO (Prevendárová, 2000) uvádí, že **podstatu sexuální výchovy tvoří** všechno, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců a díky tomu formovat optimálně mezilidské vztahy s lidmi stejného i opačného pohlaví.

Příloha 2

Naléhavost komplexního přístupu k realizaci sexuální výchovy - některá aktuální témata ve výzkumech

Zpráva o stavu dodržování základních práv v Evropské unii v letech 2004–2008 (2007/2145(INI), (Catania, 2008)

(Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. ledna 2009 o stavu dodržování lidských práv v Evropské unii v letech 2004 – 2008)

Zpráva, kterou vypracoval poslanec Giusto CATANIA, představuje bilanci stavu základních práv v Unii. Poslanci se v ní zabývají všemi aspekty lidských práv, a předkládají doporučení mimo jiné v oblasti boje proti diskriminaci, politiky přistěhovalectví, sociálních práv či rovnosti mezi muži a ženami. V souvislosti se sexuální výchovou můžeme zmínit tyto:

- **Reprodukční zdraví**

Parlament zdůrazňuje, že je třeba zvýšit povědomí veřejnosti o právu na reprodukční a sexuální zdraví, a vyzývá členské státy, aby zajistily, že ženy budou moci plně požívat svých práv, aby zavedly přiměřenou sexuální výchovu, důvěrné informační a poradenské služby a usnadnily přístup k antikoncepčním metodám, aby tak zabránily nechtěným těhotenstvím a nelegálním a rizikovým interrupcím a aby bojovaly s praktikami mrzačení ženských pohlavních orgánů.

- **Homosexuální páry**

Poslanci vyzývají členské státy, které mají právní předpisy týkající se partnerství osob stejného pohlaví, aby uznaly ustanovení přijatá jinými členskými státy, která mají podobný účinek. Tyto členské státy by současně měly navrhnout hlavní směry pro vzájemné uznávání existujících právních předpisů jednotlivými členskými státy, s cílem zaručit, že právo volného pohybu v Evropské unii u párů téhož pohlaví se bude uplatňovat za rovných podmínek, jako jsou podmínky uplatňované u párů heterosexuálních.

Poslanci také žádají členské státy, které tak dosud neučinily, aby v souladu se zásadou rovnosti přijaly legislativní opatření s cílem odstranit diskriminaci, kterou zažívají některé páry z důvodu své sexuální orientace.

- **Práva dítěte**

Parlament důrazně odsuzuje násilí páchané na dětech ve všech jeho podobách a obzvláště zdůrazňuje, že je nezbytné bojovat proti nejrozšířenějším formám násilí v členských státech: proti pedofilii, sexuálnímu zneužívání, domácímu násilí, fyzickým trestům ve školách a různým formám zneužívání, k nimž dochází ve státních institucích. Poslanci požadují, aby byly zavedeny spolehlivé, důvěrné a přístupné mechanismy, které by dětem ve všech členských státech umožňovaly oznámit násilí.

Rychlá šetření Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV), zadáno MŠMT (Výchova ke zdraví, Sexuální výchova, 2009)

Z průzkumu Rychlá šetření, který byl zaměřen na Výchovu ke zdraví a sexuální výchovu, vyplynulo, že:

- **Pro výuku sexuální výchovy** se ve školách využívají obvykle učitelé jiných předmětů, a to jak s aprobací v příbuzném oboru (např. biologie), tak s jinou aprobací.

To ukazuje, že sexuální výchova není chápána jako samostatný obor, nýbrž jen jako součást jiných předmětů.

- **Učitelé s aprobací Rodinná výchova** jsou relativně hojně zastoupeni na pražských školách (41 % škol), mimo Prahu to je jen na čtvrtině škol.
- V 10 % zúčastněných škol vede dokonce výuku **pracovník školy bez pedagogického vzdělání**. Pouze ve čtvrtině škol má aspoň jeden vyučující sexuální výchovy aprobaci Rodinná výchova.
- **Ze tří sledovaných hledisek** (přírodovědné, sociální a osobnostně zkušenostní) se ve výuce sexuální výchovy nejčastěji uplatňuje přírodovědné hledisko (např. obecná zdravotní a biologická stránka problematiky). Hlavními metodami, používanými téměř výhradně, jsou diskuse učitele s žáky a výklad. Vedle těchto tradičních metod se uplatňují v poněkud menší míře i modernější metody, mezi nimi nejčastěji beseda s osobou mimo školu, spolupráce s rodinami a projektová výuka. Nejméně jsou využívány vzdělávací programy na objednávku a doporučené samostudium, exkurze se mezi formami výuky objevuje jen zcela výjimečně. Moderní metody se uplatňují častěji v největších školách a největších městech. Naopak tradiční metody (výklad a diskuse učitele s žáky) jsou typické pro školy do 100 žáků a obce do 20 tisíc obyvatel.
- **Škála pomůcek** používaných při výuce sexuální výchovy je velmi pestrá. Školy se spíše tradičními formami a metodami výuky používají především učebnice a populárně naučnou literaturu, ostatní typy pomůcek jsou využívány spíše okrajově. Naopak pro školy s nejmodernějšími formami a metodami výuky je typické používání všech typů pomůcek, a to v hojně a přibližně ve stejné míře.
- **Téměř polovina škol postrádá multimediální programy** a třetina škol i názorné učební pomůcky, nedostatek učebnic je u 21 % škol. Necelých 30 % škol uvádí, že žádné pomůcky nepostrádají.
- **Z námitek rodičů vůči výuce sexuální výchovy** se relativně nejčastěji vyskytují výhrady založené na etnické, náboženské či jiné kulturní odlišnosti. Největší podíly škol, které uvádějí výhrady ze strany rodičů, se vyskytují v regionech více tradičně a nábožensky zaměřených (východní polovina ČR) a v Praze, kde je větší etnická pestrost i větší citlivost ke stížnostem podobného typu.

Nové případy AIDS (2009)

- Celkový počet HIV pozitivních neustále roste. V roce 2009 (k 30. listopadu) dosáhl počtu 1325 osob. Statistiky nově zachycených HIV infekcí v jednotlivých letech (2005 – 90 osob, 2006 – 93 osob, 2007 – 122 osob, 2008 – 147 osob, 2009 – 136 osob do 30. listopadu) poukazují na rychlejší šíření infekce HIV. Celkově do roku 2009 onemocnělo v ČR AIDS 288 lidí, 152 lidí na následky AIDS zemřelo.

Studie „Sexuální chování české populace“ z let 2003 a 2008 Weiss, Zvěřina, 2009)

- Role rodiny a školy jako zdroje informací o sexualitě je u obou pohlaví pouze sekundární; tyto instituce zatím plní svou roli nedostatečně. Převládají zdroje nejméně spolehlivé, a to kamarádi a známí.

Výzkum „České děti a internet“, TNS AISA pro nadaci Naše dítě (České děti internet, 2009)

- 37 % českých dětí ve věku 14 - 15 let komunikuje na internetu s cizími lidmi, které znají pouze z virtuálního prostředí; 14 % dětí v tomto věku se pak osobně schází s lidmi, které na internetu poznaly.
- **Více než třetina dětí ve věku 14 - 15 let sděluje na internetu neznámým osobám své osobní a kontaktní údaje.**
- Přibližně polovina dětí posílá svoje fotky a na internetu sdílí svá videa.
- 17 % rodičů nekontroluje, co jejich děti na internetu dělají, většina provádí pouze namátkové kontroly; programy pro omezení přístupu dětí k nevhodným stránkám využívá jen 8 % rodičů.

Výsledky výzkumu Diskriminace na základě sexuální orientace (Pechová, 2009)

- Diskriminace na základě sexuální orientace je v České republice nadále značně rozšířeným jevem.
- Celkem 56 % respondentů uvedlo, že se za posledních pět let alespoň jednou setkala s diskriminací či obtěžováním.
- Diskriminace gay mužů zůstává na stejné hladině, jaká byla zjištěna před pěti lety, 14% mužských respondentů se setkala s fyzickým napadením kvůli své sexuální orientaci.

Kvantitativní výzkum „Rovnost je cool“ (2007)

- Gayové jsou respondenty vnímáni hůře než lesby – zatímco k lesbám vyjadřuje negativní vztah 22 % respondentů, ke gayům je to 33 %.
- Výrazně horší vztah ke gayům mají chlapci – negativní vztah vyjadřuje 72 % chlapců a 24 % dívek. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je ve vztahu k lesbám menší – záporný vztah vyjadřuje 31 % chlapců a 28 % dívek.

„Děti bez manželství nebo bez otců?“ (Hamplová, 2007)

Z šetření Sociální a ekonomické podmínky mateřství (SEPM), které uskutečnilo Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, vyplynulo, že:

- Dochází k nárůstu počtu dětí, které se rodí mimo manželství.
- Roste počet rodiček, které mají partnera, ale nejsou s ním sezené, ale také počet osamělých matek.
- Podle studie SEPM značná část matek žijících v nesezdaném soužití neuzavřela sňatek rovněž proto, že si nebyly jisté budoucností nebo kvalitou vztahu.
- Nejvíce dětí mimo manželské svazky se podle průzkumu rodí v Karlovarském a Ústeckém kraji.

Výše uvedená aktuální témata jsou podrobněji řešena v příručce „Sexuální výchova – vybraná témata“ (viz kap. 8), kterou MŠMT vydalo ve spolupráci s VÚP v Praze. Příručka je distribuována do základních škol.

Příloha 3

Právní předpisy a jiné dokumenty

Při realizaci sexuální výchovy je potřeba vycházet z platných právních předpisů a jiných dokumentů, kde je problematika sexuální výchovy přímo nebo v souvislostech řešena.

Právní předpisy a mezinárodní smlouvy

Pro potřeby tohoto doporučení vybíráme některé právní předpisy a jejich souvislost s realizací či tématy sexuální výchovy na základních školách.

Úmluva o právech dítěte (1989)

(v ČR přijata Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č.104/1991 Sb. ze dne 6. února 2001).

Každé dítě má právo např.:

- na život,
- na vzdělání,
- na ochranu zdraví,
- na svobodu projevu,
- na informace, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a jeho tělesného a duševního zdraví,
- na takovou životní úroveň, která umožňuje rozvíjet se tělesně, duševně, morálně i sociálně,
- na ochranu před všemi formami sexuálního vykořisťování a zneužívání.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů:

- zásady a cíle vzdělávání,
- rámcové vzdělávací programy,
- práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců nezletilých žáků,
- odpovědnosti ředitele školy.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů:

- věková hranice pohlavního zneužití,
- vymezení sexuálního obtěžování,
- sexuální nátlak,
- prostituce a kuplířství,
- obchodování s lidmi,
- pohlavní nemoci,
- pornografie.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů:

- rodičovství,
- manželství.

Zákon č. 198/2009, o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon):

- diskriminace na základě pohlaví.

Zákon č. 115/2006 sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů:

- vznik registrovaného partnerství.

Bližší informace ke konkrétním paragrafům uvedených právních předpisů naleznete v příručce.

Vzdělávací programy, koncepční a jiné dokumenty

Pro potřeby tohoto metodického doporučení uvádíme nejdůležitější části (cíle, úkoly) dalších dokumentů týkající se sexuální výchovy ve škole.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, RVP ZV,(2005);

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (2005);

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální, RVP ZŠS, (2008) (viz kapitola 2, Příloha 4,5,6).

Zdraví 21- Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století

(usnesení vlády č. 1046, ze dne 30. října 2002, aktualizováno usnesením vlády č. 936 ze dne 22. srpna 2007):

- prohlubovat systém vzdělávání a výchovy k zodpovědnosti za zdraví,
- aplikovat komplexní přístup k rizikovému chování dětí a mládeže, vč. komerčního sexuálního zneužívání dětí,
- pokračovat v rámci „Výchovy ke zdraví“ ve specifické edukaci mládeže,
- zintenzivnit zdravotně – výchovné programy v oblasti pohlavně přenosných nemocí, především HIV/AIDS, zavedením výchovy k reprodukčnímu zdraví do obsahů vzdělávání.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013

(usnesení vlády č. 611, ze dne 4. června 2007):

- podporovat preventivní zdravotnická opatření. Seznamovat děti a mládež s různým nebezpečím, které ohrožuje zdraví v běžných i mimořádných situacích, vést je k vytváření dovedností a způsobů chování (rozhodování), které vedou k zachování či posílení zdraví a k získávání potřebné míry odpovědnosti za zdraví vlastní i zdraví jiných.

Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2008-2011)

(usnesení vlády č. 67, ze dne 23. ledna 2008):

- prevence obchodování s lidmi – znalost základních rizik, jak se chovat v případě ohrožení, bezpečnostní tipy a rady; základní povědomí o rizicích spojených s prostitucí.

Národní strategie prevence násilí na dětech na období 2008-2018

(usnesení vlády č. 1139, ze dne 3. září 2008)

- podporovat rozvoj rodičovských kompetencí,
- vytvářet ve školách a na pracovištích klima rovnocenného partnerství a respektuplné sociální komunikace,
- zajistit dostupnou nabídku zájmových a sportovních aktivit jako předpoklad zvyšování odolnosti dětí.

Národní akční plán realizace Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2009-2010

(usnesení vlády č. 936 ze dne 20. července 2009)

- snížit počet dětí v péči odborníků nebo umístěných do náhradní péče z důvodu porozvodového konfliktu,
- prohloubit systém zdravotní péče pro dětské oběti domácího násilí, zejm. sexuálně zneužívané děti jako základní prevenci rozvoje komerčního sexuálního zneužívání dětí
- zvýšit znalosti odborníků, kteří se dostávají do kontaktu s oběťmi komerčního sexuálního zneužívání, o komerčním sexuálním zneužívání dětí a konsensuálním používání definice a tří forem (obchod s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie) tohoto fenoménu.

Národní onkologický program ČR (2003)

- na školách odborná podpora výuky prevence nádorů,
- na veřejnosti popularizace primární prevence nádorů,
- snížit zejména kouření mládeže a žen,
- pomáhat kladným změnám ve výživě a v životním stylu (prevence rakoviny děložního čípku, prsu, prostaty...).

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti MŠMT 2009-2012, č. j. 37/ 2009-61 (2009):

Cílem působení v oblasti prevence rizikových projevů chování je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku:

- s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům,
- schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí při vědomí všech alternativ,
- s přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi,
- schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů,
- s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám,
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek,
- otevřené a pozitivně nastavené k sociálním vztahům,
- schopné aktivně přijímat zdravý životní styl.

Národní program řešení problematiky HIV/AIDS v České republice v období let 2008 – 2012

(usnesení vlády č. 130, ze dne 11. února 2008):

- pokračování v realizaci výchovy ke zdravému životnímu stylu, včetně primární prevence HIV/AIDS a ostatních pohlavně přenosných nákaz a uplatnění

behaviorálních a psychoterapeutických aspektů ve výuce na základních a středních školách a v „pre“ i postgraduální výchově pedagogů,

- v maximální míře využívat peer programy a interaktivní vzdělávací programy směřující k omezení dalšího šíření infekce HIV včetně vzdělávání v problematice HIV/AIDS pracovníků v nezdravotnických rezortech např. pracovníků v sociálních službách, vězeňství, školství, správních institucích, azylových centrech apod.,
- do přípravy pedagogických pracovníků zařadit jako povinné téma problematiku HIV/AIDS.

Charta sexuálních a reprodukčních práv (1996):

- každý má právo na přístup ke vzdělání a pravdivým informacím týkajícím se jeho sexuálního a reprodukčního zdraví, práv a odpovědnosti, které berou v úvahu specifika jeho pohlaví, nejsou stereotypní, a jsou sdělovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem,
- každý má právo na dostatečné vzdělání a informace, aby bylo zajištěno, že jakékoliv rozhodnutí týkající se jeho sexuálního a reprodukčního života, bude činěno s jeho plným, svobodným a informovaným souhlasem,
- každý má právo na plnou informovanost o relativních přednostech, nebezpečích a účinnostech všech metod regulace porodnosti a prevence neplánovaných těhotenství.

Další související dokumenty a vnitroresortní dokumenty MŠMT naleznete v kapitole 7 a seznamu použité literatury.

Sexuální výchova v RVP ZV

Sexuální výchova je v základních školách realizována zejména prostřednictvím vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět na 1. stupni ZŠ a Člověk a zdraví na 2. stupni ZŠ, tyto vzdělávací oblasti jsou dále tematicky propojeny se vzdělávacími oblastmi Člověk a společnost, Člověk a příroda, s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova a tematicky zasahuje také do dalších vzdělávacích oblastí a průřezových témat (viz RVP ZV).

Obsah učiva související se sexuální výchovou vyjmutý z výše uvedených vzdělávacích oblastí a průřezových témat:

1. Člověk a jeho svět

Místo, kde žijeme

- domov – prostředí domova,
- škola – bezpečná cesta do školy

Lidé kolem nás

- rodina – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské a mezigenerační vztahy, život a funkce rodiny,
- soužití lidí – mezilidské vztahy, komunikace,
- chování lidí – vlastnosti lidí, pravidla slušného chování,
- právo a spravedlnost – základní lidská práva a práva dítěte, protiprávní jednání.

Člověk a jeho zdraví

- lidské tělo – životní potřeby a projevy, základní stavba a funkce, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, základy lidské reprodukce, vývoj jedince,
- partnerství, rodičovství, základy sexuální výchovy – rodina a partnerství, biologické a psychické změny v dospívání, etická stránka sexuality, HIV/AIDS (cesty přenosu),
- péče o zdraví, zdravá výživa – osobní, intimní a duševní hygiena – stres a jeho rizika, reklamní vlivy,
- osobní bezpečí – bezpečné chování v rizikovém prostředí, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání, brutalita a jiné formy násilí, služby odborné pomoci).

2. Člověk a zdraví

Vztahy mezi lidmi a formy soužití

- vztahy ve dvojici – kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství,
- vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity – rodina, škola, vrstevnická skupina.

Změny v životě člověka a jejich reflexe

- dětství, puberta, dospívání – tělesné, duševní a společenské změny,

- sexuální dospívání a reprodukční zdraví – předčasná sexuální zkušenost, těhotenství a rodičovství mladistvých, poruchy pohlavní identity.

Zdravý způsob života a péče o zdraví

- tělesná a duševní hygiena – zásady osobní, intimní hygieny,
- ochrana před přenosnými a nepřenosiými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy – bezpečné způsoby chování (nemoci přenosné pohlavním stykem, HIV / AIDS, hepatitidy, preventivní a lékařská péče).

Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence

- skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita – šikana a jiné projevy násilí, formy sexuálního zneužívání dětí, komunikace se službami odborné pomoci,
- bezpečné chování – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí, přítomnost v konfliktních a krizových situacích,
- manipulativní reklama a informace – reklamní vlivy, působení sekt.

Hodnota a podpora zdraví

- celostní pojetí člověka ve zdraví a nemoci – složky zdraví a jejich interakce, základní lidské potřeby a jejich hierarchie (Maslowova hierarchie potřeb),
- podpora zdraví a její formy – prevence a intervence, odpovědnost jedince za zdraví.

Osobnostní a sociální rozvoj

- sebepoznání a sebepojetí – vztah k sobě samému, vztahy k druhým lidem, zdravé a vyrovnané sebepojetí,
- seberegulace a sebeorganizace činností a chování – cvičení sebereflexe, sebekontroly, sebeovládání a zvládání problémových situací,
- psychohygiena v sociální dovednosti pro předcházení a zvládání stresu, hledání pomoci při problémech,
- mezilidské vztahy, komunikace a kooperace – respektování sebe sama i druhých,
- morální rozvoj – dovednosti pro řešení problémů v mezilidských vztazích, pomáhající a prosociální chování.

3. Člověk a společnost

Člověk ve společnosti

- lidská setkání – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost, rovné postavení mužů a žen,
- vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, mezilidská komunikace; konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti,
- zásady lidského soužití – morálka a mravnost, svoboda a vzájemná závislost, pravidla chování.

Člověk jako jedinec

- podobnost a odlišnost lidí – projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání; osobní vlastnosti,
- vnitřní svět člověka – vnímání, prožívání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, systém osobních hodnot, sebehodnocení, stereotypy v posuzování druhých lidí,
- osobní rozvoj – adaptace na životní změny.

4. Člověk a příroda

Biologie člověka

- fylogeneze a ontogeneze člověka – rozmnožování člověka,
- anatomie a fyziologie – stavba a funkce jednotlivých částí lidského těla,
- nemoci, úrazy a prevence – příčiny, příznaky, praktické zásady a postupy při léčení běžných nemocí,
- životní styl – pozitivní a negativní dopad na zdraví člověka.

5. Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova

- **Osobnostní rozvoj**
 - sebepoznání a sebepojetí, seberegulace a sebeorganizace,
 - psychohygiena.
- **Sociální rozvoj**
 - poznávací schopnosti,
 - mezilidské vztahy,
 - komunikace.
- **Morální rozvoj**
 - řešení problémů a rozhodovací dovednosti,
 - hodnoty, postoje, praktická etika.

Mediální výchova

- kritické čtení a vnímání mediálních sdělení,
- interpretace vztahu mediálních sdělení a reality,
- fungování a vliv médií ve společnosti.

Multikulturní výchova

- kulturní difference,
- lidské vztahy,
- etnický původ,
- multikulturalita,
- princip sociálního smíru a solidarity.

Realizací sexuální výchovy je naplňován především jeden z cílů základního vzdělávání, a to učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný. Zároveň jsou rozvíjeny především tyto klíčové kompetence:

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální,
- kompetence občanské.

Podrobněji jsou klíčové kompetence rozpracovány v RVP ZV.

Příloha 5

Sexuální výchova v RVP ZV – LMP

Sexuální výchova je ve školách vzdělávajících podle RVP ZV – LMP realizována zejména prostřednictvím vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět na 1. stupni ZŠ a Člověk a zdraví na 2. stupni ZŠ, tyto vzdělávací oblasti jsou dále tematicky propojeny se vzdělávacími oblastmi Člověk a společnost, Člověk a příroda, s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova a tematicky zasahuje také do dalších vzdělávacích oblastí a průřezových témat (viz RVP ZV – LMP).

Obsah učiva související se sexuální výchovou vyjmutý z výše uvedených vzdělávacích oblastí a průřezových témat:

1. Člověk a jeho svět

Místo, kde žijeme

- domov a jeho okolí – orientace v obci,
- škola – prostředí školy a život ve škole a jejím okolí.

Lidé kolem nás

- rodina – role členů rodiny, práva a povinnosti v rodině, příbuzenské vztahy, život a funkce rodiny, mezilidské vztahy, základní pravidla společenského chování,
- právo a spravedlnost – základní práva dítěte, protiprávní jednání,
- osobní bezpečí – chování v rizikovém prostředí a v krizových situacích, služby odborné pomoci.

Člověk a jeho zdraví

- lidské tělo – části lidského těla, hlavní orgány a orgánové soustavy a jejich funkce, rozdíly mezi mužem a ženou,
- péče o zdraví, zdravá výživa – osobní a intimní hygiena, běžné nemoci a prevence,
- osobní bezpečí – krizové situace a formy násilí, agresivita, obrana proti agresivním jedincům, služby odborné pomoci.

2. Člověk a zdraví

Vztahy mezi lidmi a formy soužití

- vztahy ve dvojici – kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství,
- vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity – rodina, škola, vrstevnická skupina, zájmová skupina.

Změny v životě člověka a jejich reflexe

- dětství, puberta, dospívání – tělesné, duševní a společenské změny,
- sexuální dospívání a reprodukční zdraví – prevence rizikového sexuálního chování, předčasná sexuální zkušenost, antikoncepce, těhotenství a rodičovství mladistvých, poruchy pohlavní identity,
- základy péče o dítě.

Zdravý způsob života a péče o zdraví

- tělesná a duševní hygiena – zásady osobní, intimní a duševní hygieny,

- ochrana před přenosnými i nepřenosnými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy – bezpečné způsoby chování (nemoci přenosné pohlavním stykem, HIV/AIDS, hepatitidy), preventivní a lékařská péče.

Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence

- skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita – šikana a jiné projevy násilí, formy sexuálního zneužívání dětí, komunikace se službami odborné pomoci – praktické dovednosti,
- bezpečné chování – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí, konfliktní a krizové situace,
- dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví – bezpeční prostředí ve škole, ochrana zdraví při různých činnostech,
- manipulativní reklama a informace – reklamní vlivy a působení médií.

Podpora zdraví

- podpora zdraví a její formy – prevence a intervence; odpovědnost jedince za zdraví,

Osobnostní a sociální rozvoj

- sebepoznání a sebepojetí – vztah k sobě samému, vztahy k druhým lidem, zdravé a vyrovnané sebepojetí,
- seberegulace a sebeorganizace činností a chování – cvičení sebereflexe, sebekontroly, sebeovládání a zvládání problémových situací, stanovení osobních cílů a postupných kroků k jejich dosažení,
- psychohygiena - sociální dovednosti pro předcházení a zvládání stresu, hledání pomoci při problémech,
- mezilidské vztahy, komunikace – respektování sebe sama i druhých, přijímání názoru druhého, rozvíjení schopnosti komunikace, chování podporující dobré vztahy,
- morální rozvoj – rozvíjení rozhodovacích dovedností, dovednosti pro řešení problémů v mezilidských vztazích; pomáhající a prosociální chování.

3. Člověk a společnost

Člověk ve společnosti

- rodina, škola – funkce a struktura rodiny, zákon o ošidně, úplná a neúplná rodina, náhradní rodinná péče, odpovědnost rodičů za výchovu dětí,
- mezilidské vztahy ve společnosti – základní pravidla společenského chování, mezilidská komunikace, úcta k člověku, rovnoprávné postavení žen a mužů, problémy lidské nesnášenlivosti, mravní hodnoty jedince, člověk a svoboda, otázky víry a náboženství, nebezpečí náboženských sekt.

Péče o občana

- zdravotní a sociální péče – systém zdravotní péče, orgány a instituce zdravotní a sociální péče, pomáhající organizace,
- člověk a volný čas – nevhodné využívání volného času.

4. Člověk a příroda

Biologie člověka

- stavba a funkce jednotlivých částí lidského těla – orgány, orgánové soustavy, vývin jedince, hlavní období lidského života,
- nemoci, úrazy a prevence – příznaky, zásady poskytování první pomoci,

- životní styl – pozitivní a negativní dopad na zdraví člověka.

5. Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova

- **Osobnostní rozvoj**
 - sebepoznání a sebepojetí,
 - seberegulace a sebeorganizace,
 - psychohygiena.
- **Sociální rozvoj**
 - poznávací schopnosti,
 - mezilidské vztahy,
 - komunikace.
- **Morální rozvoj**
 - řešení problémů a rozhodovací dovednosti,
 - hodnoty, postoje, praktická etika,

Výchova demokratického občana

- občan, občanská společnost a stát.

Multikulturní výchova

- lidské vztahy.

Mediální výchova

- kritické čtení a vnímání mediálních sdělení,
- interpretace vztahu mediálních sdělení a reality,
- fungování a vliv médií ve společnosti.

Realizací sexuální výchovy je naplňován především jeden z cílů základního vzdělávání, a to učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný. Zároveň jsou rozvíjeny především tyto klíčové kompetence:

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální,
- kompetence občanské.

Podrobněji jsou klíčové kompetence rozpracovány v RVP ZV – LMP.

Příloha 6

Sexuální výchova v RVP ZŠS Díl I

Sexuální výchova je ve školách vzdělávajících podle RVP ZV – LMP realizována zejména prostřednictvím vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Člověk a zdraví, tyto vzdělávací oblasti jsou dále tematicky propojeny se vzdělávacími oblastmi Člověk a společnost, Člověk a příroda, s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova a tematicky zasahuje také do dalších vzdělávacích oblastí a průřezových témat (viz RVP ZŠS).

Obsah učiva související se sexuální výchovou vyjmutý z výše uvedených vzdělávacích oblastí a průřezových témat:

1. Člověk a jeho svět

Místo, kde žijeme

- domov a jeho okolí, orientace v okolí bydliště, adresa bydliště,
- škola, prostředí školy, cesta do školy; bezpečnost.

Lidé kolem nás

- rodina a společnost, role členů rodiny, příbuzenské vztahy; mezilidské vztahy; základní pravidla společenského chování,
- osobní bezpečí, chování v krizových situacích; protiprávní jednání a jeho postih (šikana, zneužívání, týrání).

Člověk a jeho zdraví

- lidské tělo, části lidského těla,
- péče o zdraví, osobní hygiena, sdělení potíží,
- osobní nebezpečí,
- ochrana sebe a svého těla před obtěžováním a zneužíváním.

2. Člověk a zdraví

Učivo

- vztahy ve dvojici, kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství,
- vztahy a soužití v prostředí rodiny, školy, vrstevnické skupiny,
- dětství, puberta, dospívání; tělesné změny,
- sexuální dospívání, prevence rizikového sexuálního chování; antikoncepce, těhotenství
- tělesná hygiena, zásady osobní a intimní hygieny,
- ochrana před přenosnými i nepřenositelnými chorobami, bezpečné způsoby chování (nemoci přenosné pohlavním stykem, HIV/AIDS, hepatitidy), preventivní a lékařská péče,
- skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita; šikana a jiné projevy násilí; formy sexuálního zneužívání dětí; komunikace se službami odborné pomoci – praktické dovednosti,
- bezpečné chování, komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi,
- dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví, bezpečné prostředí ve škole.

3. Člověk a společnost

Učivo

- rodina, škola, funkce a struktura rodiny, odpovědnost rodičů za výchovu dětí; práva a povinnosti žáků, vztahy ve škole,
- mezilidské vztahy ve společnosti, základní pravidla společenského chování; mezilidská komunikace; úcta k člověku; rovnoprávné postavení žen a mužů,
- lidská práva, základní lidská práva, práva dítěte a jejich ochrana, rodinné právo; týrané dítě zneužívané dítě; šikana, diskriminace.

4. Člověk a příroda

Učivo

- stavba a funkce jednotlivých částí lidského těla

5. Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova

- **Osobnostní rozvoj**
 - sebepoznání a sebepojetí,
 - seberegulace a sebeorganizace,
 - psychohygiena.
- **Sociální rozvoj**
 - poznávací schopnosti,
 - mezilidské vztahy,
 - komunikace,
 - spolupráce a soutěživost.
- **Morální rozvoj**
 - řešení problémů a rozhodovací dovednosti,
 - hodnoty, postoje, praktická etika.

Výchova demokratického občana

- občan, občanská společnost a stát.

Multikulturní výchova

- lidské vztahy.

Mediální výchova

- interpretace vztahu mediálních sdělení a reality,
- fungování a vliv médií ve společnosti.

Realizaci sexuální výchovy je naplňován především jeden z cílů tohoto typu vzdělávání, a to učit žáky chránit vlastní zdraví a zdraví jiných. Zároveň jsou rozvíjeny především tyto klíčové kompetence:

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální,

- kompetence občanské.

Podrobněji jsou klíčové kompetence rozpracovány v RVP ZŠS.

Sexuální výchova v RVP ZŠS Díl II

Sexuální výchova je ve školách vzdělávajících podle RVP ZŠS realizována zejména prostřednictvím vzdělávací oblastí Člověk komunikace a Člověk a zdraví (viz RVP ZŠS).

Obsah učiva související se sexuální výchovou vyjmutý z výše uvedených vzdělávacích oblastí a průřezových témat:

1. Člověk a komunikace

Učivo

- vlastní osoba, části těla a jejich pojmenování,
- sebeobslužné a hygienické návyky,
- rodina, členové rodiny, jména členů rodiny,
- škola, třída, seznámení s budovou, orientace ve třídě, v budově, vztahy ve škole, spolužáci (rozlišení chlapec – dívka).

2. Člověk a jeho svět

Učivo

- orientace ve třídě, ve škole, v nejbližším okolí, v prostoru.

2. Člověk a zdraví

Učivo

- relaxační cvičení; uvolňování spastických částí těla.

Realizací sexuální výchovy je naplňován především jeden z cílů tohoto typu vzdělávání, a to rozvíjet pohyblivost žáků a snažit se o dosažení co nejvyšší možné míry jejich samostatnosti a orientace ve vztazích k okolí. Zároveň jsou rozvíjeny především tyto klíčové kompetence:

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- kompetence komunikativní,
- kompetence sociální a personální.

Podrobněji jsou klíčové kompetence rozpracovány v RVP ZŠS.

